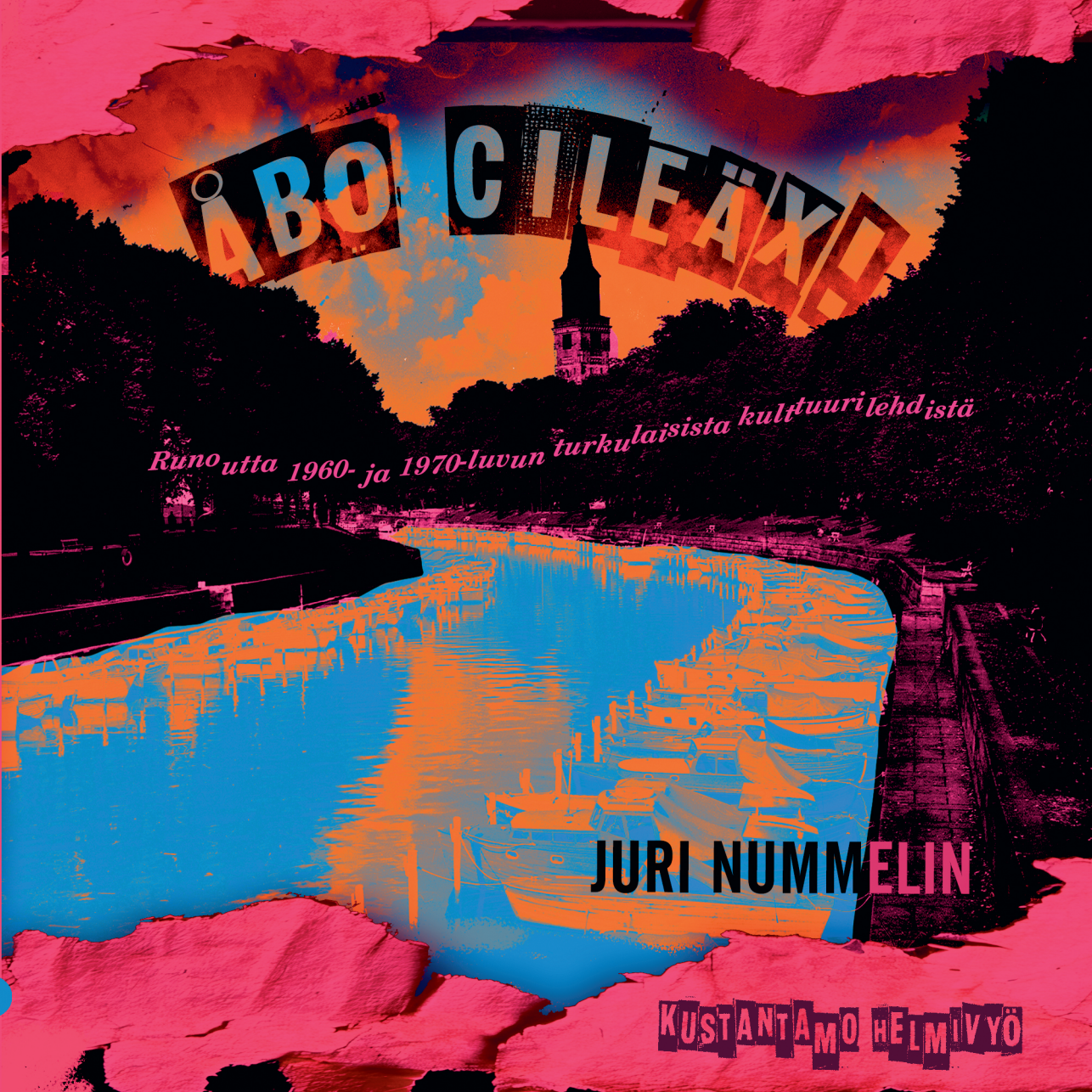

ÅBO CILEÄXO

Runoutta 1960- ja 1970-luvun turkulaisista kulttuuri lehdistä

JURI NUMMELIN

KUSTANTAMO HELMIVYÖ

Åbo cileäx!

Juri Nummelin

Åbo cileäx!

Runoutta 1960- ja 1970-luvun turkulaisista kulttuurilehdistä

Kustantamo Helmivyö
Turku 2026

Nimikkeen automaattinen analysointi tietojen,
erityisesti mallien, trendien ja korrelaatioiden, saamiseksi
tekijänoikeuslain 13b § ("tekstin- ja tiedonlouhinta") mukaisesti on kielletty.

TOP-säätiö on rahoittanut esseen taustatyötä.

Juri Nummelin: *Abo cileäx!*

ISBN 978-952-7469-82-8

Painopaikka: Libri Plurecos GmbH, Hampuri, Saksa

SUOMALAINEN RUNOUS KOKI yhden suurimmista murroskausistaan 1960-luvulla, jolloin aiempien sukupolvien opit ja ajatukset hylättiin täysin. Runosta tuli vapaamuotoista, usein radikaalia, satiirista, parodista ja yhteiskunnallista. Puhuttiin epäpuhtaasta runoudesta, jossa arki on pääosassa, ja 1950-luvun hienostuneelle minimalismille näytettiin keskisormea. Aiemmin debytoineiden Tuomas Anhavan, Paavo Haavikon, Eeva-Liisa Mannerin ja Pentti Saarikosken rinnalle nousi sellaisia nimiä kuin Väinö Kirstinä, Jyrki Pellinen, Mirkka Rekola, Pentti Saaritsa ja Kalevi Seilonen, jotka eivät noudattaneet vanhoja runousoppeja. Kun Arvo Salo kirjoitti Pentti Saarikoskesta vuonna 1965, hän sanoi: ”Runon täytyy päästä ihmistä lähelle, sen täytyy irrota vitriinistään, juhlallisuudestaan. Koko kulttuurimme, hienokulttuurimme, tarvitsee epäjuhlallistumista, epädramatisoitumista, demokratisoitumista.”

Kuten aina, uusi runous oli Helsinki-keskeistä, mutta myös Turusta tuli 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa tärkeitä runoilijoita, kuten Markku Into, Jarkko Laine ja Kosti Sironen. Kaupunki oli jo profiloitunut runokaupunkina Turun Kirjailijoiden järjestämän runoseminaarin myötä vuonna 1962. Turun runous erottui: monet turkulaiset kirjoittajat tunsivat amerikkalaista beat- ja underground-runoutta ja toivat niiden vaikutteita omiin teksteihinsä, ja paikallisten kirjailijoiden tuotanto saattoi olla repäisevämpää ja radikaalimpaa kuin helsinkiläisten tai tamperelaisten kollegoiden.

Kuten aina, tässäkin tapauksessa tunnetuimmat nimet peittävät alleen monia kiinnostavia runoilijoita. He ovat unohtuneet, koska eivät esimerkiksi julkaisseet omaa kokoelmaa. Tällaisia turkulaisia runoilijoita, joilta jäivät omat kokoelmat puuttumaan, olivat muun muassa Asko Jantunen, Riitta Lepoluoto ja Ilkka Pitkluo. Myös tunnetut runoilijat saattoivat julkaista eri yhteyksissä runoja, joita ei enää nähty heidän kokoelmissaan.

Monet 1960- ja 1970-lukujen aloittelevat runoilijat julkaisivat tekstejään erilaisissa lehdisissä, joita oli paljon. Aikakausi olikin pienten kulttuurilehtien kultakautta. Turussa tällaisia lehtiä olivat Pohjalaisen osakunnan julkaisema Topos ja Varsinais-suomalaisen osakunnan julkaisema Argumentti. Turun lääketieteen kandidaattiseura julkaisi Kollega-nimistä lehteä vuosina 1962–1995. Voisiko tällaista toimintaa kuvitella enää? Kiinnostaako osakuntia tai muita vastaavia toimijoita enää julkaista kirjallisia kulttuurilehtiä?

Toisaalta lehdet eivät olleet pitkäikäisiä: Topos ilmestyi vuosina 1964–1966 ja Argumentti 1972–1973. Toposta edelsi uhmamielisemmin nimetty Häjy, joka ilmestyi vuosina 1960–1963. Jo Häjyssä nähtiin runoja, vaikka se oli muutoin selvästi vähemmän kulttuurilehti kuin älyllinen Topos. Nimimerkki J. K., jonka todellinen henkilöllisyys ei ole tiedossa, julkaisi Häjyn joulukuun numerossa vuonna 1963 runon “Näky”. Siinä näkyy ajan provosointi erotiikan varjolla:

Runoilijat makaavat tytöt. Runoilijoilla on halut.

Nykyään ei voi enää luottaa kehenkään.

Runoilijoiden huone on täynnä tuulettamatonta ilmaa.

Runoilijat katsovat ulos

“Näyssä” esiintyy myös kokeellisempaa, visuaalista otetta, sillä sen kaksi riviä “savupiipu kuin / siitin pystyssä” on nostettu pystyyn keskelle sivua, kuin joissain Väinö Kirstinän

runoissa. Häjyn ilmestyminen lakkasi kyseiseen numeroon — olikohan nimimerkki J.K:n runo liian raju?

Topoksen perusti Osmo Lahdenperä, joka oli aloittanut kirjallisuuskriittikona jo oululaisessa Kalevassa teini-ikäisenä. Turkuun muutettuaan hän kirjoitti Häjyn viimeiseen numeroon nimettömän surrealistisen runon:

Huoneeseen loikkivat kaikki kaksitoista säveltä
kuullaan huudot jotka supistuvat pisteiksi
luetaan ajatukset jotka hylkivät verbiä ja jäivät kuiville
luvuton määrä samoja nopeita sormia rummun

kalvolla

Runon keskeyttää lihavoidulla painettu ohjelmanjulistus: “Tämän vuosikymmenen musiikki ja tämän vuosikymmenen runous kirjoitetaan tulevaisuutta varten: kalkittujen luolien olmeille.”

Vuotta myöhemmin Lahdenperä toimi Topoksen päätoimittajana (myöhemmin Olli Alho naureskeli Turun kulttuurielämän kehittymättömyydelle, kun kulttuurilehtien tekijätkin pitää tuoda muualta). Vuonna 1965 hän kirjoitti lehteen jutun “Avoliitto, joka on vaihtoehto avioliitolle”, ja yleensä sanotaankin, että sana ‘avoliitto’ on hänen keksimänsä. Lahdenperä julkaisi Topoksessa myös omia runojaan. Esimerkiksi “Sirppisoluanemia, molekyylisairaus” (3/1965) on kiinnostava konkreettista runoutta lähestyvä teksti, jossa kirjoittaja yhdistelee erilaisia tyylilajeja:

Avaimena sirppisoluanemiaan on havainto että
sitä sairastavan henkilön vanhemmilla on ns
sirppisolutaipeumus: muutamat heidän punaso

luista vääristyvät sirppimäisiksi silloin kuin ha-
ppea ei ole riittävästi saatavilla. Koska sirpp
KAIKKIEN MAIDEN PROLETAARIT
OTTAKAA DIKTATUURI VALLOITT

Lahdenperä ei julkaissut omaa kokoelmaa, mutta hän oli mukana Tammen julkaisemas-
sa *Ryhmä 65* -antologiassa, jonka toimittajina olivat jo meritoituneet Väinö Kirstinä, Veijo
Meri ja Pentti Saarikoski. Myöhemmin Lahdenperä työskenteli Hymyn erikoistoimittajana
ja teki Hymyn reportteri Veikko Ennalasta elämäkerran *Neron heikkoudet* (Lehtimiehet 1978).
Jossain vaiheessa hän vaihtoi nimensä Johan Lahdenperäksi ja kirjoitti muun muassa Helsin-
gin Sanomiin. 2000-luvulla hän on julkaissut omakustanteina liikkakansoitusta käsitteleviä
teoksia, mikä kuulostaa erikoiselta uraratkaisulta.

Lahdenperä ei ollut Topoksen ainoa runoilija. Lehden ensimmäisessä numerossa tammi-
kuussa 1964 esiintyi muun muassa näyttelijänä ja teatteriohjaajana tunnettu Paavo Liski,
jonka kriittinen runo ”Isämeidän” kysyy tiukkoja kysymyksiä Jumalalta: ”Isä meidän / joka
olet taivaassa / miksi et ole maassa?” Osoitteleva runo ehkä paljastaa, miksi Liskiä ei muu-
toin tunneta runoilijana. Runoilijana ei ole myöskään tunnettu Orvokki Autiota, Kurikasta
lähtöisin olevaa prosaistia, joka kirjoitti kotiseutukaipuustaan Topokseen joulukuussa 1964
näin:

tammikuu. sitä ennen aina kynttilän savun sanomaton haju kiertyy ympäri pään. siis
vain tänä yönä anna uni ja vie sinne missä taivas lainaa lakeutta, nyt vielä valuvat suljet-
tujen luomien alla kuvat silmästä toiseen, seitsemään rihtä ja kotiseutu, sauna lämpiää
otava. joki ritisee ja paukkuu ja eteen heittyy takautuma: pieni tyttö, punatukkatyttö
liukastelu ja pelko jaloissa jää halkeilee.

Autio siirtyi opiskelemaan Tampereelle draamaa ja journalismia ja ryhtyi prosaistiksi. Omaa runoteosta hän ei ole julkaissut.

Topoksessa ilmestyi myös runosuomennoksia, mitä ilmeisimmin luvattomia. Kovin hyvin Risto Luukkonen ei ole selvinnyt afrikkalais-amerikkalaisen LeRoi Jonesin (Topoksessa muodossa Leroy) runosta “Testamentti (bluesin ystäville)” Topoksen numerossa 3/1965, vaan turvautuu kömpelöön instruktiiviin:

Etelässä, nukkuen vasten
rohdoskauppaa, muristen
kuorma-autojen ja kaminoiden alla,
kaatuen aikaisen salaperäisen yön
sekaisten silmien läpi. Rypistäen
humaltunut aalto liikuttaa kättä tai piiskaa.

Toisessa Luukkosen suomennoksessa “Lavastus: Newark 1947” on samaa vikaa:

Vihreä pyörivä neonlumi. Kalamaja
sulkeutuen. Kiinalainen turvautuu
vehnäjauhoon, toinen
valtaa tyhjiä soodapulloja. Kalamaja
sulkeutuen.

Risto Luukkosesta ei löydy tietoa eikä hän ole julkaissut mitään ainakaan kirjamitassa.

Topos oli selvästi kirjallinen lehti, johon Lahdenperä on kontakteillaan saanut paljon tulevia kirjailijoita mukaan. Varsinaissuomalaisen osakunnan Argumentti puolestaan oli enemmänkin poliittinen ja yhteiskunnallinen keskustelulehti, niin kuin sen nimikin antaa ymmär-

tää, ja sitä toimitti sittemmin laaja-alaisena kulttuuritoimijana tunnettu Kari Jalonen. Lehdessä nähtiin kuitenkin jonkin verran runojakin. Esimerkiksi Kyösti Mäkelä julkaisi numerossa 7/1972 runon “Balladi”, mutta mitään selkeästi balladimaista levottomasti ryöpyävässä tekstissä ei ole:

silmät
kuin tikkataulua
ja minun käsieni heitto
reunapisteisiin töintuskin
sattunut, osuma vähäistä pätevämpi
sinun ruumiisi loton
runsaimmalla kierroksella

Mäkelä on myöhemmin muistellut nuoruuttaan 1970-luvun alun Turussa, jolloin kiinnostui jazzista ja nimenomaan huilujazzista: “Charles Lloyd ja Keith Jarrett nauttivat vapaudesta ja leijuttavat sävelryöppyjään – Forest flower. Sitten Coltrane, Liberation Music Orchestra, Pharoah Sanders, Sonny Sharrock, Chick Corea kera Joe Farrellin – free, avantgarde, modernismi niin musiikissa kuin siinä pääalassa, jota olin tullut opiskelemaan: kirjallisuudessa.” Mäkelän “Balladissa” onkin jazzmaista improvisaatiota:

nimi on sormenjälki kuin
maailmankartta, filmin nimi Isohkossa
Valtameressä tai ehkä herra Kaspar
Bartholinin unien Atlantiksen päällä,
ja aivan äkkisen äkkiä
Suuri Kanjoni

Juri Nummelinin essee **ÅBO CILEÄX!** esittelee tuntematonta ja unohdettua turkulaista runoutta, jota ilmestyi 1960- ja 1970-luvuilla erilaisissa kulttuurilehdissä, omakustanteissa ja antologioissa. Esiteltäviä kirjailijoita ovat muun muassa Osmo Lahdenperä, Riitta Lepoluoto, Ilkka Pitkluoto ja Tapani Suominen sekä Turun maagi Reima Saarinen.

Esseen sivuilla tulee vastaan tunnettujakin runoilijoita, kuten Markku Into ja Kosti Sironen. Esseessä etsitään vastausta myös siihen, ilmestyykö Nuoren Voiman Liiton Turun siiven antologia vappuna 1969 niin kuin tarinat kertovat vai ovatko ne vain urbaanilegenda? Åbo cileäx on kiehtovaa kulttuuri-, kirjallisuus- ja paikallishistoriaa.

**KUSTANTAMO
HELMIVYÖ**

Kannet: JT Lindroos

ISBN 978-952-7469-82-8

9 789527 469828